
GABIREL MANTEROLA

EUSKAL IDAZLE TA OLERKARI

Zeanuri ez da mekoa izan euskal literaturan. Gorbei kerizpeko erri onek emon dau fruturik gizaldiak zear. Eta euron artean bat Gabirel Manterola, gaur goretsi gura doguna.

Geiago barik asi gaitez lanen lenengoetatik.

1. Joan mendekoa dan **Juan Jose Urraburu**, jesulaguna, bertoko semea, filosofu aundia, 1844'an jaioa eta 1904'an Burgos'en illa. Loiola'n asi gizarte-gaiak irakasten, gero Frantzia'n eta Erroma'n jarraituz bederlatzi urtez Filosofia irakasten; Espaiña'ra bihurturik, Oña'n eta Valladolid'eko ikastetxeetako zuzendari izan zan.

Gizaseme argi ta jakituna zanez, an-emengo klasietan azaldutako gaiekaz, zortzi tomotan "Institutiones Philosophicae" deritxona argitara emon eban.

2. **Aita Martin Uriarte**. Ipiñaburu'n jaio zan 1878'garrean, Martiartu baserrian, 1980'an Larrea'n il zan.

Naparroako Billafrankan ikasi ebazan latin eta onen ingurukoak, karmeldar izateko; Larrea'n jantzi eban Karmengo Amaren abitua, ondoren Markiña'n ikasi Filosofia ta Burgos'en Teolojia; gero Larrea'tik; Markiñatik eta Begoña'tik predikari ta nagusi egin eban bizitza guztia.

Izlari ez ezik idazle gogotsu be izan zan.

1931'an "Karmengo Argia" aldizkaria sortu zanean, bera izan zan onen lenengo zuzendari; emen sail bi zitun bare-bereak: "Baserri-gaiak" eta "Egi biribillak"; lenengoak, baserriarrak illero zertan jokatu bear eben azaltzen ebenak eta bigarrenak, esan zorrotz-sakonak, ausnar-gai bikaiñak.

3. **Bizente Etxezarraga, "Zidorra"**. Alzusten jaioa, 1891'an. Argi ta bizkorra, urduri samarra; gizon lez zintzoa. Balmasedan ikasi eban. Gerra ostean Arjentina'ra jo ta an il zan, naiko zaar, 1969'an. Euskaltzale fiña zan, nainun aurkitzen zala euskeraz egingo eutzun beti; orrez gaiñera idazteari be ez eutson iñoiz itxi.

Zornotzako "Jaungoiko-Zale", "Ekin", "Zeruko Argia", "Euzkadi", "Euskerea", eta "Arrati'ko Deya"-n aren lanak ugari daukaguz, itz-lauz eta bertsoz.

Euskal literaturan bere jarleku duiña dau.

Teatru ta politika aldetik be ez eban lan urria egin.

4. **Goikoetxea anaiak**. Juan Jose (1891-1964) eta Felipe (1897-1952), biak bertoko semeak, biak jesuitak, Bizkaiko errietan oso ezagunak biak, biak ibilli bai ziran urteetan erriz-erri predikari; makiña bat lan egin eben Gernika, Markiña, Durango ta Arrati aldean! Errietan gitxik egin izan dabe oneik egindako beste lan arima arloan. Libururik ez euskuen itxi, baiña euskal aozko lan oparoa bai.

5. **Alejandro Larrakoetxea** (1892-1976). Ona emen iru lekaide, karmeldar artean Aita Ipolitito ta Maurizio, Kolonbia'n mixiolari, ta Benito Larrakoetxea, laterandarra, oraindik Oñati'n bizi dana. Irurok Undurraga'ko Altzagutxi baserrian jaio ziran, baiña Legoaldi aitz-azpiko Atxondo'n bizi izanik, bakotxa bere praille ordenan sartu arte.

Naparroako Billafrankan ikasi zitun aita Ipolitok latin eta gaiñerakoak lau urtez. Larrean jantzi eban karmeldar abitua, Filosofia Burgos'en eta Teolojia Gasteiz'en ikasiaz. Gero maisutza egin eban ia bizitza guztian, Begoña'n eta Erroma'n, urte batzuk Probintziko nagusi ezik, beste danak Erroma'n igaro ebazan. Maite eban Zeanuri ta opor-aldian onaxe eukan joera, bertoko artzaiñakaz batez be autu gozoan astialdi atsegiñak emonik.

Begoña'n irakasle zala, eta aleman ikasle, lenengo "Euzko-Deya"-n zatika ta ondoren liburu eder batean "Grimm Anayen Ipuñak" eritxon liburua argitaratu eban, euskera eder gozoan.

Itzaldi ospetsuak egin zituan, Bolibar'en Simon Bolibar'en omenez eta Zeanuri'n, 1927'ko Andra Mari jaietan, adibidez.

Erroma'tik ainbat lan bialtzen zituan "Karmengo Argia" 'rako.

Aita Olabide'ren "Barri Ona" aita Ipolitito'k bizkaieraz jarri eban, eta azkenez, Erroma'n, asti-uneetan, Eleiz-Araudia, au da "Derecho Canonico" euskeratu euskun. Markiña'n il zan 1976'an.

6. **Benito Larrakoetxea**, Aita Ipolitito karmeldararen anaia. Undurraga'n jaio zan, 1894'an. Zazpi neba-arreba izan ziran. Aita Benito'k, laterandar izan gura-ta, Altza-

OMENALDIA

sua'n osotu ebazan bere lenengo ikasketak, eta Oñati'n gaiñerakoak.

Gero azken gerraterarte, Oñati'n bizi izan zan latin, griego ta matematikak gazteai erakusten. Gerratean, eleiz-agintariak bialduta, umetxoakaz Ingalterra'ra joan, eta urte bi bertan egiñ ebazan.

Ondoren, nagusiak eskatuta, Argentina'ra aldatu zan, eta 1941'tik Salta'n daukagu laterandarrak an daukien ikastetxeko maisu. Ementxe dago ogetamar urtetan irakatsi ta irakatsi matematikak, Fisika ta Inglesa. 1972'an Euskalerriratu zan.

Euskal lurretik urrin-samar bizita be, ez euskun lan gitxi egin euskal arloan.

Ara orduko ainbat sari eskuratu zituan; an bertan, ingles idazle Shakespeare aundiaren ogetamarretik gora trajedi, komedi ta drama euskerara biurtu euskuzan; gaur bost liburu aunditan, euskeraz be, argitaratuta daukaguz. Shakespeare'ren lanak, teatru lanak pentsamentu, irudikizun eta izkeraz bikain be bikain egiñik dagoz, geienak bertsoan; erriaren aotik jasotako esaera dotoz eta irudikizun biurri-biurritz bateak.

Lan guzti au euskeraz ipiñi euskun Aita Benito laterandar, Zeanuri'ko semeak.

7. **Juan Atutxa.** Jesuitea, ta Don Pedro Undurraga'n gaur be ta Don Leonardo urteetan Ipiñaburuñ eleiz-arduradun, iru anai eleiz-gizon. Aita Juan, Durango'n eta Kolonbia'n irakasle, Durango'n il zan. Euskaltzale zintzoa, erbestetik ibilli arren, euskal kezka bizi izan zan beti. Liburuak idatzi ebazan, baiña bat batez be oso interesgarria, "Euskal Aditza"; luze ta sakon aztertzen dau gure berboa, urte askotan ausnartu ondoren.

8. **Eulojio Gorostiaga.** 1904-1932. Masmalen base-txean jaioa. Mezako egiñik, Nafarrate'n eta Yurreta'n egon zan lenengo eta gero Areatza'n, ementxe il zan. Gure izkuntzaz gaztetatik kezkatua, ikasle zanetik asi zan euskeraz idazten, Donostia'ko "Euskalerrriaren Alde", "Jesusen Biotzaren Deya", Zornotzako "Jaungoiko Zale" eta "Ekin"-en.

Lau liburu beintzat argitaldu zituan: 1) **Jesukristoren Nekaldia**; 2) **Sakramentu Deunaren Domingo aita**; 3) **Jesukristoren Bizitza umientzat**, eta 4) **Autorkuntza**. Onezaz gaiñera, "Arrati'ko Deya" (Zornotza, 1933), urte bitan atera zana. Lau orrialde eukazan, tamañu azitan. Euskera utsean, illean bein agertzen zana. Kulturaz jantzi nai ebazan arratiarrak. Bai **Deya** onetan eta bai **Ekin'en** baserri-gaiak azaltzen zituan aspertu barik.

9. "Aran" aldizkaria. Martin Olazar, Zeanuriko arimazain arduratsu zala, bere eleiztarrai, eta Arrati aldeko guztiai, euskal janari gozo ugaria emon nairik, "Aran" eritxon aldizkari bat sortu eban, dirala urte batzuk; berton etozan gaiak interesgarriak oso; etziran euskal idazle txarrak bertan lumaz ziarduenak. Labur, atsegiñez irakurten zana genduan zabaleran etorren guztia. Dirulaguntza ezagaitik egin eban porrot.

Orain olako zerbait burutu gurarik, Eusko Jaurlaritza ei dabil: bailara bakotxean, Lekeitio, Ondarru, Markiña... olakoxe orriak sortu ta zabaldu, errietan idazleak eta irakurleak ugaritzeko. Asmo guztiz txalogarria.

10. **Benjamin Manterola.** Olerkari gazterik il zana. Ipiñaburu'n jaio zan 1914'an; Paulo ta Luisa beronen gurasoak. Karmeldar izan nairik, Larrea, Markiña, Iruña ta Gasteiz'en ziarduan ikasketak egiten. Errepublika

Jaiotetzea eta orman oroDnen-ikurra eta oiñean Lino Akesolo, ikurra agertu ondoren, eta erritarrak abesten.

Zeanuri'ko eleizan senideak eta erritarrak.

garaia zan. Gasteiz'en bertan soldaduska egiten egoala gaixotu ta Militar gaixotegian il zan 1936'an.

Euskeraz arnas aundikoa olerkari zan, ikasle zala 14 bat poesi "Renacer" aldizkarian argitaratu ebazana. Itxaropentsu etorren.

11. Beste oraingo batzuk. 1980'garren urtean Martin Olazar'ek lau-bost Zeanuriko idazle barri aitutzen euskuzan: Iturtza'ko Josu Astondoa, Intxaurreaga'tar Sabin eta Koldo anaiak eta Lanbreabeko Itza, beintzat. Euskal idazleak bear ditugula diño, gazteak atan be, idazleak eta gazteak, ezpabere galdu egingo jaku euskerea.

12. Etxezarraga'tar Jesus Antonio olerkari saritua. Laukiniz'en Launxeta Olerki-Saria irabazi ebana. Gaur Euskal Telebistan lanean diarduana.

13. Eta azkenez, **Gabirel Manterola** (1880-1977). Ementxe jaio zan Arregia kalean bost urtetan ikasi eban Gasteiz'en Filosofi ta Teologia eta 1914'an meza barria abestu eban. Urte aretan bertan Eibar'en daukagu San Andres parrokian abade laguntzaille ta Isasi'ko monjen kapellau; antxe bizi izan zan gerraldira arte. Orduan, Eusko Jaurilaritzak aginduta, Ingalaterra'ra joan zan ume talde batekin. 1948'an Euskalerriratu zan barriro, eta Zeanuri'n egon zan arrezkero guztian eleiz-lanean.

Euskal idazle lez, 1918'an asita, eten barik ekin euton idazteari. Zomozako "Jaungoiko-Zale" ta "Ekin" bere lanez bete-beterik daukaguz, zenbaki bakotxa bi edo iru artikuluz orniduta. Liburu batzuk be argitaratu ebazan, oneik, esaterako: 1) **Goi-izpiak** (1921), olerki sorta; 2) **Santuen Bizitza laburrak** (1925); 3) **Ipuintxoak** (1929); 4) **Agirre euskalzale** (1934), eta abar. Bardin itzulpen ugari be, euskeraz eta erderaz; Gotzain-idazkiak, berak biurtzen zituan. Bai inglesetik eta bai prantsesetik erderara itzulita be liburu-mordoa dauka.

Orduko egunkari ta aldizkari ia danetan idatzi euskun. Eta zelako idazlea da? esango daustazue. Ez txarra be, nik erantzungo. Ona eredugarri "Yakintza"tik artutako zati au. Ondarrutar Txomin Agirre'ri buruzkoa. Gaur gorriñea sarturik daukagun arren, euskerea aberatsa ala txiroa ete dogu?

"Euskera askok —idazten dau Manterolak— txirotzat dauke, eta euren bizian lau lerro irakurri ez dituen

---

OMENALDIA

---

sasi-jakitunak, ez dabilkiguz, au ta ori ta bestea, euren antzera, euskel gaietan sasi-jakitun diranentzat esaten. Baiña lurbiran izkuntza gaietan gizonik jakintsuen diranak, euskerearen sakontasun eta aberastasunetzaz esan dituenak gogoan eukitea naikoa da, auntzen gaberdiko eztuleri baiño jaramon geiago ez egiteko. Jakitun beste gauza batzuetan ba'leiteke izatea, baiña eztakien gauzetan sartzea jakitunen ezaugarri ez dala edonok daki. Entzun daiogun Agirre'ri: "Euskera aberatsa da, baiña bere aberastasunak toki batean esiturik eztagoz, Euskal-erri guztian zabaldurik daukaz: batzuk baso zugaztitsuen barruan, beste batzuk mendien egaletan, beste batzuk Kantauriko itxasoaren ertzean; Bizkaia'n legez. Gipuzkoa'n, Gipuzkoa'n legez Nafarroa'n, Nafarroa'n legez Frantzia'ko anaien artean".

Ez dabil, beraz, kilikolo ez aditzean ez joskeran.

Eta azken batean, zer olerkari legez? Naikoa idatzi eban beñik-bein "Jaungoiko-Zale", "Ekin", "Zeruko Argia", "Karmel", "Olerti" ta abarren. 1966'an nik bizitz datu batzuk eskatuaz berak erantzundako kartan, onela: "Laster beteten dira 52 urte Ienengo bertsoak egin nituala. Ilbarri dan nire adiskide kutun Igargutxi jaunaren eguna zan. Eta ez dakit zelan "Zorionak" emotea bertsotan urten eustan. Nire Aitaita bertsolaria zan, eta aren "axeak" bultzatu nonbait.

Dana dala, orduantxe asi zan bertsogintzan. 1921'an **Goi-izpiak** argitaratu eban, 42 poesiz ordidua. Egilleak asieran: "Giza-biotzak yoranez beragandu gura dituan Egia ta Zorunak, ludi onetako gauzetan susterrik eztauke; eguzkiaren izpi beroen antzera goitiko igaliak dira; norberagandu gura dituanak, ba, nai ta nai ez adimen biotzak goirantz jaso bear".

Mugaz andik Oxobi'k **Gure Herria'n** goratu eban Liburu au, eta Bilbaoko **Jesusen Biotzaren Deyak** onela: "Jaungoikoa ta euskera benetan maite dituztenentzat guztiz egoki ta atsegingarriak dira **Goi-izpiak**. Izker garbi ta leunezko lorez apaindurik eskeintzen zaizkigun neurtitz auek entzumena atseginduaz biotza berotu, ta burua goi-argiz beterik uzten dute".

Auxe dozue Gabirel Manterola. Eredugarri danontzat, bai Jainko-maitasunean eta bai euskal zaletasunean. Onetan emon eban bere bizitzaldi osoa. Aurretik be izan ditu omenaldiak, danak mereziak. Izan bedi gaurkoa be, aren suaren pizka bat guztion izatean barrentzeko.

Zeanuri, 1990-3-17'an

AITA ONAINDIA